

Samtal kring bredare perspektiv på fäbodkulturens andra yttringar

Håkan Tunón

*SLU Centrum för biologisk mångfald
Sveriges lantbruksuniversitet*

Fäbodarnas immateriella kulturarv

- Kunskap relaterat till djuren, betet, fodertäkten, livsmedel, etc.
- Mattraditioner och hantverksmässig matproduktion
- Världsbild och perspektiv på naturens värden
- Vallmusik, djurlock och hornblåsning
- Hemslöjd och hantverk

Definition: Lars Reinton (1955)

“Sæterbruk er det når ein gard (ein fast vinterbustad) har krøtera sine i **sumar-beite** på ein stad **eit stykke frå garden** der det er **husvære og fast personale**, så ein kan nytte ut **større vidder** til beite, som regel óg til **slått og onnor fórsanking**, og så ein kan spara på heime markene og nå i betre beite, **føde fleire krøter** over vinteren og skaffe **forråd til levemåten** på den faste bustaden”.

Foto: Bolette Bele/NIBIO.

Definition: Jesper Larsson (2009)

”En fäbod var en **periodisk bosättning** för **sommarhalvåret** i syfte att **utnyttja utmarkens betesresurser** och för **förädling av mjölk till hållbara produkter**. Där fanns **byggnader** för människor, boskap och mjölk-hantering. Fäboden var en **specialiserad kvinnlig arbetsplats** och den hade ett **funktionellt samband med hemgården och åkerbruket och övrigt jordbruk.**”

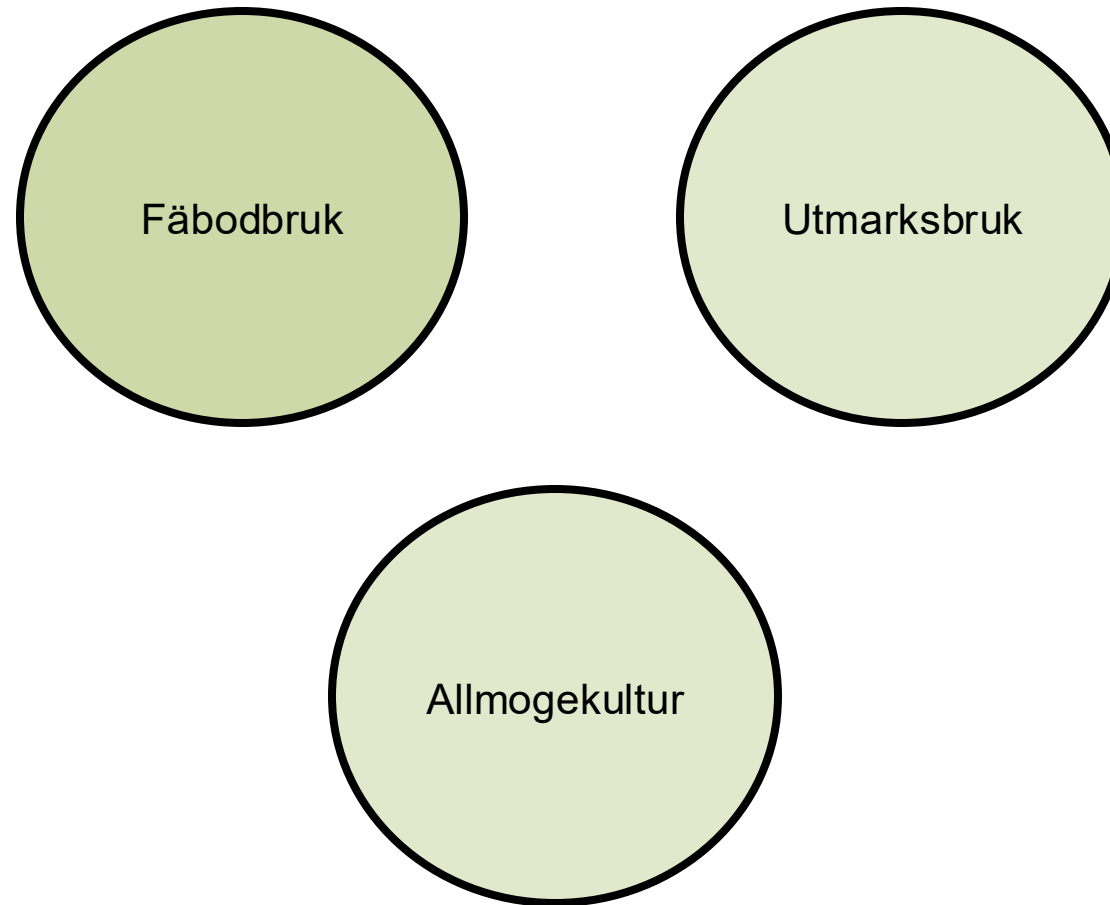

Definitioner av fäbodbruk

- System för utmarksbete och mat- och foderproduktion
 - John Frödin (1954; 1925),
 - Sigurd Erixon (1918)
 - Lars Reinton (1955)
- System för mjölkproduktion i utmarken
 - Jesper Larsson (2009)
 - Johan Söderberg (1991)

Hur avgränsar man fäbodkultur från annan bondekultur?

Inkludera och exkludera:
Allt som har skett med
fäboden utgående från
fäboden är inte fäbod-
bruk!

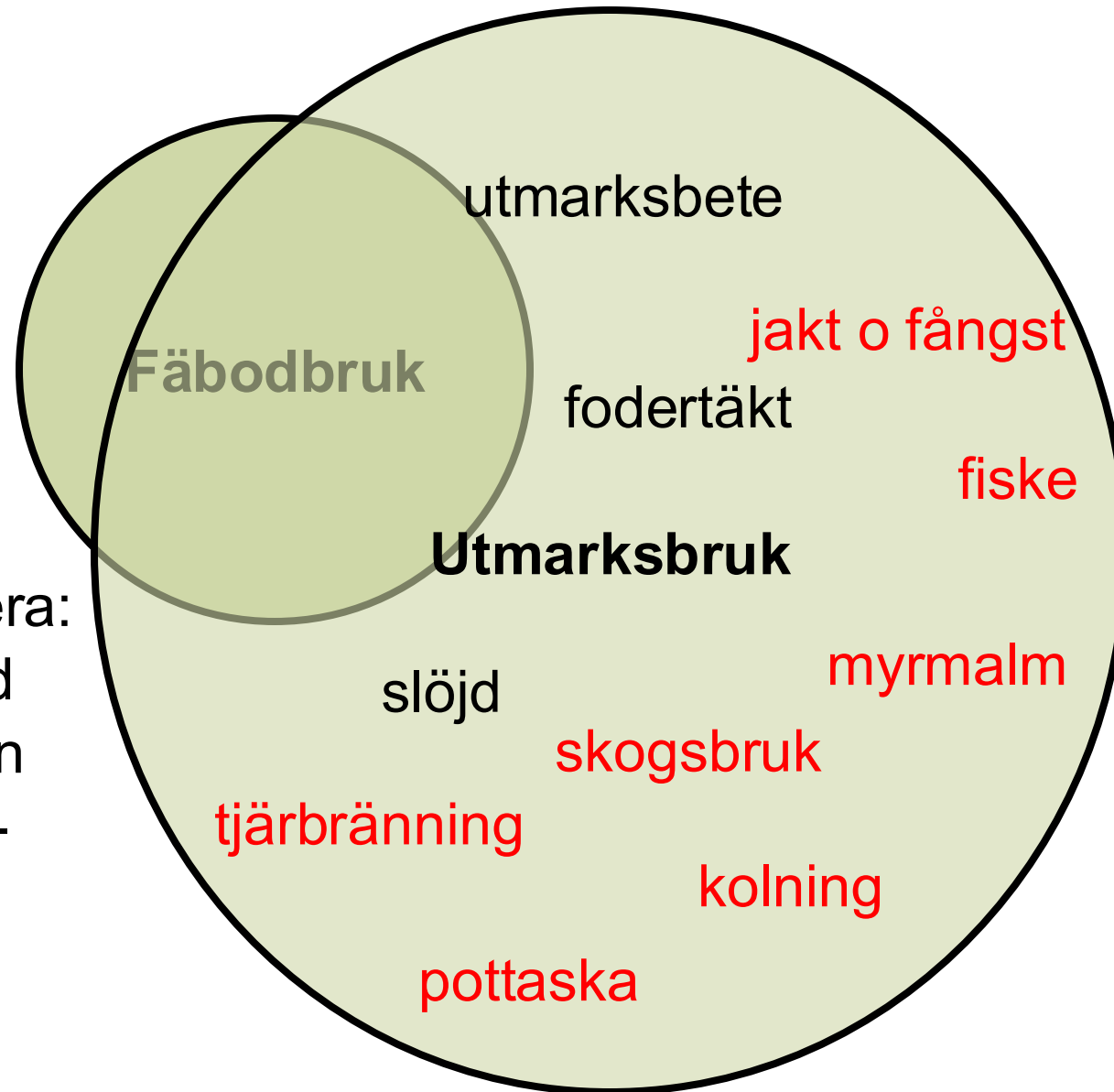

Foto: Håkan Tunón, Carl-Johan Utsi

Traditionell kunskap och hållbart sedvanebruk

för biologisk mångfald enligt konventionen om biologisk mångfald

FN:s konvention om biologisk mångfald (CBD)

Antogs av världstoppmötet i Rio de Janeiro 1992 och undertecknades av Sverige samma år.

I och med artikel 8j och 10c i CBD som handlar om traditionell kunskap och sedvanebruk, så har Sverige ansvar att främja traditionell kunskap relaterad till biologisk mångfald.

Artikel 8j

Respektera, bevara och bibehålla **traditionell kunskap** (innovationer och sedvänjor) hos urfolk och lokala samhällen främja dess tillämpning med deras samtycke och deltagande.

Artikel 10c

skydda och uppmuntra **hållbart sedvanebruk** av biologiska resurser i enlighet med traditionella kulturella sedvänjor.

Convention on
Biological Diversity

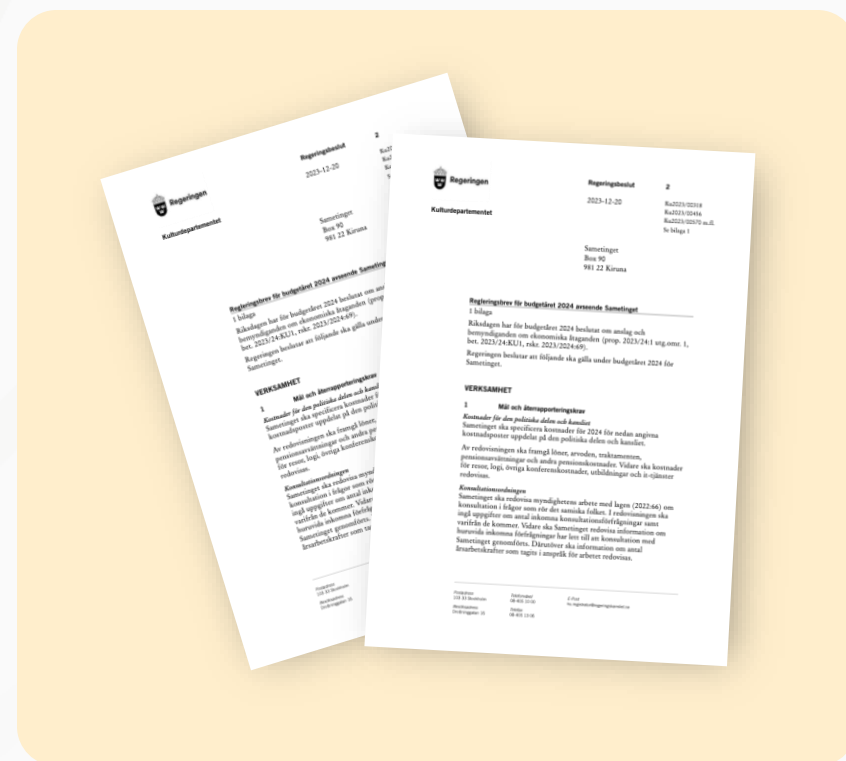
Sametingets regeringsuppdrag – att samordna arbetet i Sverige för att främja traditionell kunskap

Sametingets regleringsbrev 2024

Sametinget ska samordna Sveriges genomförande av artiklarna 8j och 10c i konventionen om biologisk mångfald och i dessa frågor ansvara för kontakterna med konventionens sekretariat genom att vara fokalpunkt.

Genomförandet består bland annat av att främja användandet av, och bidra till ökad kunskap om, traditionell kunskap och hållbart sedvanebruk som är relevant för bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald.

I arbetet ska myndigheten främja involvering och delaktighet från berörda myndigheter och aktörer.

Förordning (2009:1395) med instruktion för Sametinget

Uppgifter

1 § Sametinget är förvaltningsmyndighet inom rennäringens område och för samisk kultur

Uppdraget

- Sametinget ansvarar för nationell samordning i arbetet med all kunskapstradition och hållbart sedvanebruk i hela landet
- Arbetsgrupp bestående av Sametinget och SLU Centrum för biologisk mångfald driver tillsammans genomförandearbetet

Vad är traditionell kunskap?

Lokal och traditionell kunskap kan vara den erfarenhetsbaserade, handlingsburna kunskap som förts från generation till generation gällande vår relation till naturen och de biologiska resurserna. Det kan exempelvis handla om hur olika lokala ängssystem ska skötas för att få långsiktig avkastning.

Vem har traditionell kunskap?

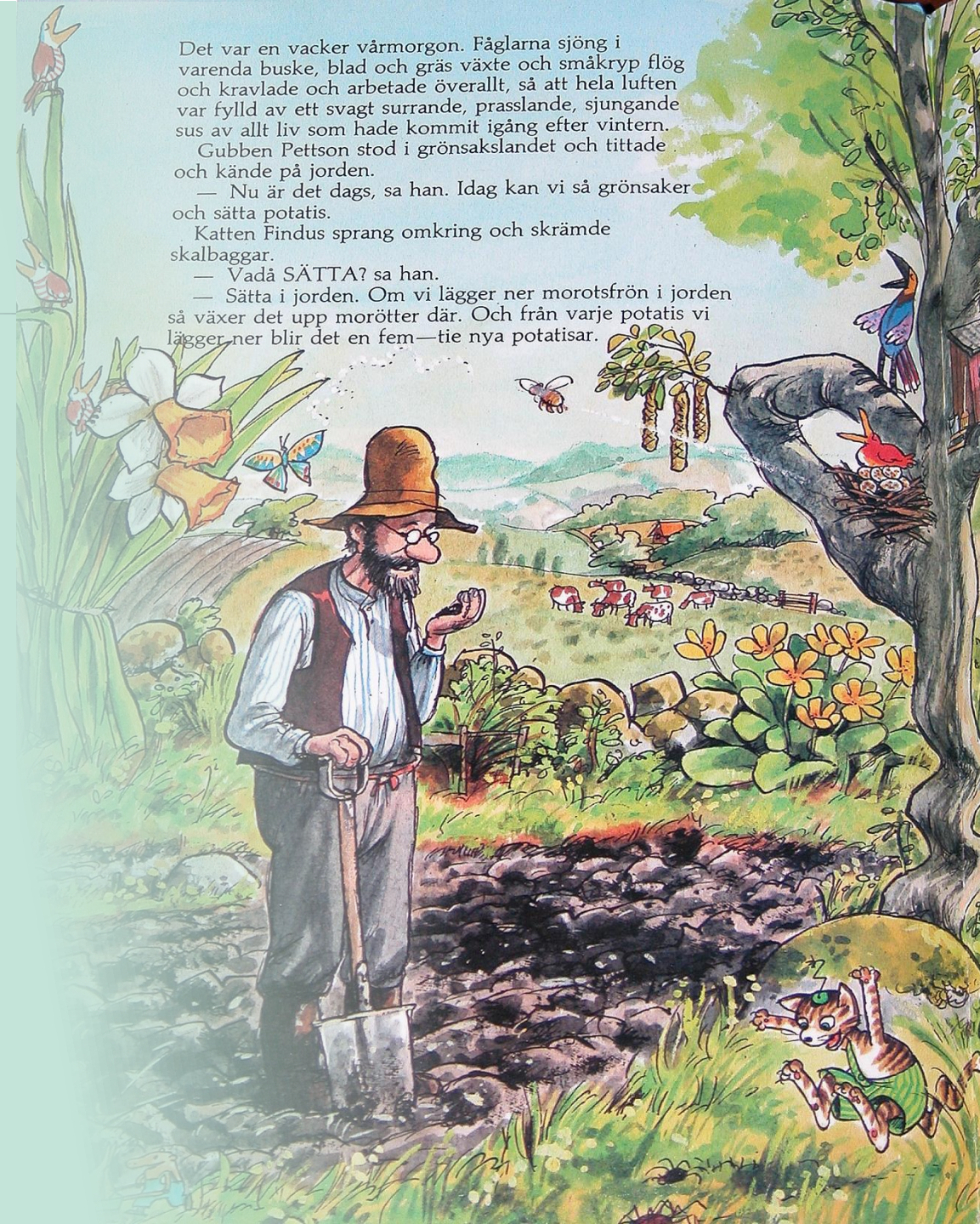
Grupper som kan ha denna kunskap i Sverige är t.ex. samer, jord- och skogsbrukare, fäbodbrukare, skärgårds-, fjäll- och skogsbönder, skärgårds- och insjöfiskare, jägare och hemslöjdare. (prop. 2004/05:150, s. 225)

Dessa skrivningar ingick i det beslut som riksdagen antog november 2005 om inrättandet av det sextonde miljökvalitetsmålet.

Troligen bär alla med sig något mått av traditionellt kunnande som kan användas på olika sätt.

Vad är lokal och traditionell kunskap?

Folklig praktisk kunskap som förs vidare från generation till generation. Det är en kunskap som ofta är erfarenhetsbaserad och handlingsburen. Den är under ständig förändring och anpassas till plats, sammanhang och ny kunskap.

Det var en vacker vårmorgon. Fåglarna sjöng i varenda buske, blad och gräs växte och småkryp flög och kravlade och arbetade överallt, så att hela luften var fylld av ett svagt surrande, prasslande, sjungande sus av allt liv som hade kommit igång efter vintern.

Gubben Pettson stod i grönsakslandet och tittade och kände på jorden.

— Nu är det dags, sa han. Idag kan vi så grönsaker och sätta potatis.

Katten Findus sprang omkring och skrämde skalbaggar.

— Vadå SÄTTA? sa han.

— Sätta i jorden. Om vi lägger ner morotsfrön i jorden så växer det upp morötter där. Och från varje potatis vi lägger ner blir det en fem—tie nya potatisar.

Renskötarens kunskap om renens rörelse

i landskapet. Renens rörelse kan exempelvis bero på landskapets topografi, väder, insekter, betesförhållanden, markexploateringar eller rovdjursförekomst.

Renskötaren har även en landskapsförståelse utifrån platsnamnens olika betydelser, därför är språket viktigt.

Vad är traditionell kunskap?

Kunskap om traditionellt utmarksbete, djurskötsel och hantverksmässig matproduktion.

Mathantverk handlar om småskalig förädling av råvaror på traditionellt vis med naturliga processer och traditionella konserveringsmetoder men också innovationer.

Vad är traditionell kunskap?

Kunskap om hur, när och var man ska lägga näten för olika fiskarter samt tillredning och konservering av fångsten.

Bottens topografi och beskaffenhet, vattenströmmar, fiskarnas beteenden och vandringsvägar, årstid och vattentemperatur avgör var man får bästa resultat.

Vad är traditionell kunskap?

Kunskap om insamling av örter, svamp, bär och andra produkter från naturen samt deras användning som livsmedel och medicin. Kunskapen kan också handla om hur man gynnar särskilda arter för kommande skördar.

Men också om förhållningssätt till naturen och dess resurser och innevånare.

Värdet av traditionell kunskap och hållbart sedvanebruk för kulturlandskapet, biologiska kulturarvet och lokal utveckling.

- lokalkunskap underlättar kartläggning och kan bidra med förklaringar
- sedvanebruk bibehåller och skapar kulturpräglade värden och hävdstrukturer (biologiskt kulturarv)
- lokalkulturens värde för livsmedelsproduktion och besöksnäring

Kunskapsmaterial

Vill du veta mer?
Följ nedanstående länk
eller QR-kod.

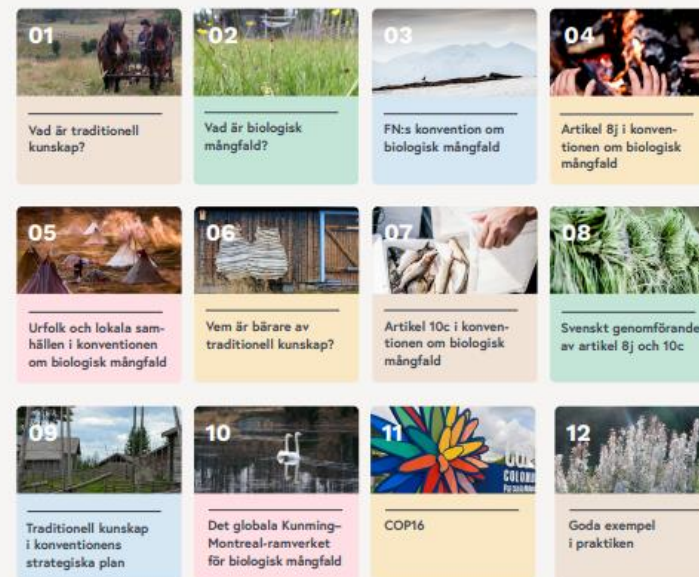

[Länk till kunskapsmaterial](#)

En introduktion

Idag är det 197 länder som undertecknat och ratificerat FN:s konvention om biologisk mångfald. Länderna ska gemensamt arbeta för att bevara arter, hållbart nyttja resurser och rättvist fördela vinster från genetiska resurser.

Sverige undertecknade konventionen år 1992 under världstoppmötet i Rio de Janeiro. Sedan 1997 har konventionens mål införlivats i Sveriges miljömålsarbete.

Version 5 • Mars 2025

Samarbetspartner

CENTRUM FÖR
BIOLOGISK MÅNGFALD

Sametinget

Åsa Labba, Samednamn Fokuspunkt för samisk kunskapskultur
Tel: 093-15 08 70
asa.labba@sametinget.se

CENTRUM FÖR
BIOLOGISK MÅNGFALD

Kontakt

Åsa Labba

Samordnare Fokalpunkt för
traditionell kunskap

asa.labba@sametinget.se

Håkan Tunón

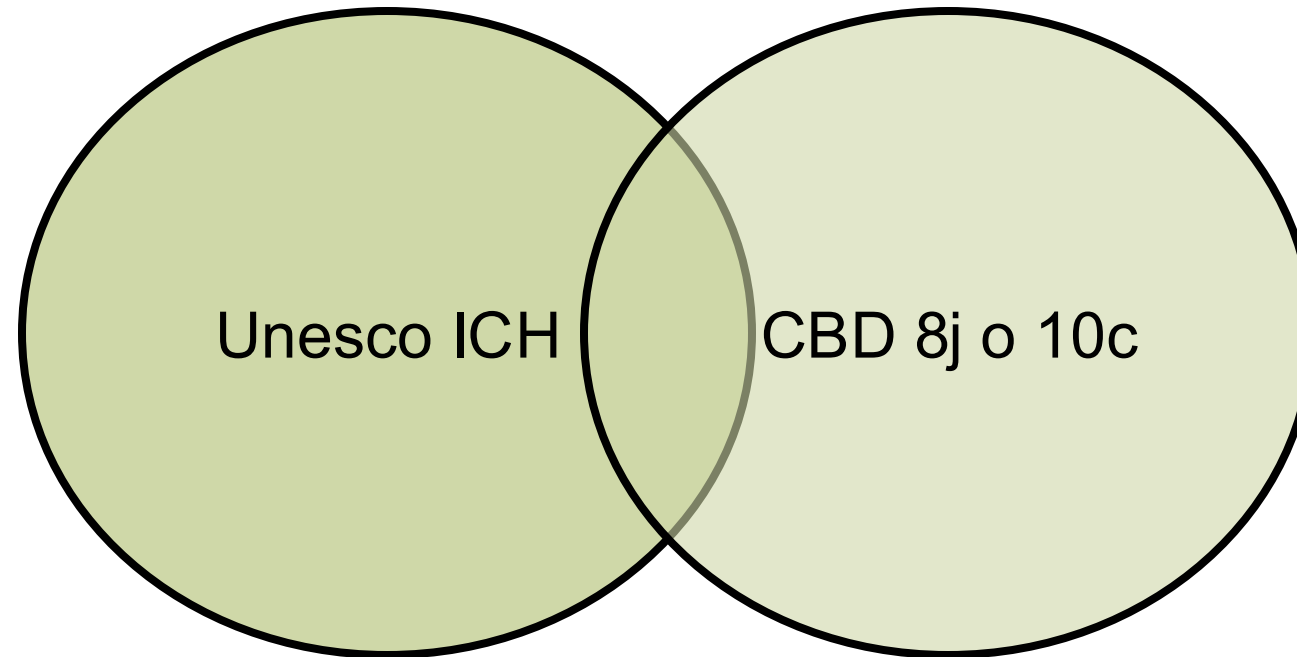
Föreståndare vid SLU CBM

hakan.tunon@slu.se

CENTRUM FÖR
BIOLOGISK MÅNGFALD

Delvis överlappande konventioner med olika utgångslägen

Fokus för CBD 8j och 10c är att:

- Bevara biologisk mångfald (*in situ*)
- Bevara hållbart sedvanebruk av biologisk mångfald

Fäbodbruk och utmarksbete

Fokalpunktsuppdraget har en bredare ansats än Unesco-nomineringen:

- bredare perspektiv på traditioner och sedvanebruk
- utifrån CBD-perspektiv kan man fråga sig om svenskt fäbodbruka håller ett betestryck och annat sedvanebruk / hävdregimer tillräckligt för att bibehålla biologisk mångfald

